

**МІНІСТЕРСТВО СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ
ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ЗАЙНЯТОСТІ УКРАЇНИ**

ПРИПУТА НАТАЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 338.242.2:338.433:637.1

**АНТИМОНОПОЛЬНО-КОНКУРЕНТНА ПОЛІТИКА НА РИНКУ
МОЛОКА ТА МОЛОКОПРОДУКТІВ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 08.00.03 - економіка та
управління національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теоретичної та прикладної економіки Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України Міністерства соціальної політики України

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент
Патика Наталія Іванівна,
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» НААН України,
докторант

Офіційні опоненти: доктор економічних наук,
старший науковий співробітник
Коваленко Ольга Володимирівна,
Інститут продовольчих ресурсів НААН України,
завідувач відділу економічних досліджень

кандидат економічних наук,
Чан-хі Оксана Сергіївна,
Київський кооперативний інститут бізнесу і права
Київської регіональної спілки споживчої кооперації,
завідувач відділу наукової роботи

Захист дисертації відбудеться *«28» грудня 2017 р. об 11.00* годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.891.01 в Інституті підготовки кадрів державної служби зайнятості України за адресою: 03038, м. Київ, вул. Нововокзальна, 17, ауд. 201.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України за адресою: 03038, м. Київ, вул. Нововокзальна, 17, ауд. 302.

Автореферат розісланий *«27» листопада 2017 р.*

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук, професор

К. А. Пріб

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Вирішення проблеми продовольчого забезпечення населення України тісною мірою пов'язане з ефективним функціонуванням ринків сільськогосподарської продукції і продовольства, серед яких особливо важливе місце посідає ринок молока та молокопродуктів. Функціональним підґрунтям цього процесу має стати формування дієвої політики регулювання, заснованої на зміцненні конкурентних засад розвитку та унеможливленні кон'юнктурних і диспаратних викривлень через формування монопольних структур на регіональному або державному рівнях. Тому вдосконалення антимонопольно-конкурентної політики на ринку молока та молокопродуктів є важливим напрямом забезпечення ефективної роботи ринкових механізмів, що визначає актуальність дослідження в теоретичному й практичному плані.

Вагомий внесок у дослідження засад і особливостей функціонування ринкових механізмів, ролі конкуренції в забезпеченні економічного розвитку, особливостей управління та антимонопольно-конкурентного регулювання зробила ціла когорта зарубіжних вчених – С. Авдашева, Д. Т. Арментано, Л. Вальрас, В. Кіп Віскузі, Джон. М. Вернон, Джозеф Е. Гарінгтон, П. Друкер, Дж. Б. Кларк, М. Мескон, А. Маршалл, Н. Г. Менкью, М. Портер, Д. Рікардо, Д. Росс, П. Самуельсон, А. Сміт, О. Вільямсон, Е. Чемберлін, Ф.М. Шерер, Й. Шумпетер, Є. Шастітко та інші.

Проблемам функціонування ринків сільськогосподарської продукції і продовольства, зокрема ринку молока та молокопродуктів, методам й інструментам державної політики у сфері їх регулювання, підходам до формування умов ефективної конкуренції та запобігання монополізації присвячені праці багатьох вітчизняних учених, зокрема В. Г. Андрійчука, В. І. Бойка, В. М. Геєця, Й. С. Завадського, М. М. Ільчука, О. В. Коваленко, Л. І. Курило, Ю. О. Лупенка, М. Й. Маліка, О. М. Могильного, Н. І. Патики, П. Т. Саблука, О. С. Чан-хі, О. М. Шпичака, О. В. Шубравської та інших.

Водночас, формування антимонопольно-конкурентної політики на ринку молока та молокопродуктів має свою специфіку, що зумовлено особливостями організаційної структури цих ринків, організаційного та техніко-технологічного рівня галузей з виробництва й переробки молока, організаційної структури галузевого управління, визначеними стратегічними пріоритетами розвитку тощо. Відсутність системних науково-методичних досліджень зазначених питань та їх значення для практичної реалізації державної регуляторної політики на ринку молока та молокопродуктів зумовили вибір теми дисертаційного дослідження, підтвердили його актуальність, дозволили визначити мету і завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до планів науково-дослідних робіт Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України за темами: «Теоретико-методологічне та праксеологічне обґрунтування нових підходів до регулювання ринку праці в Україні в умовах макроекономічної нестабільності»

на 2013-2014 рр. (державний реєстраційний номер 0113U002191), «Інституціональне забезпечення ринку праці України в умовах соціально-економічної нестабільності» на 2015-2017 рр. (державний реєстраційний номер 0115U004041). В межах виконання наукових тем особисто автором визначено та оцінено значущість формування конкурентного середовища для ефективного функціонування ринків, розвитку підприємництва і збільшення кількості робочих місць в економіці, обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення антимонопольно-конкурентної політики на ринках молока та молокопродуктів в Україні як складової частини державної регуляторної політики.

Мета і задачі дослідження. *Метою* дисертаційної роботи є обґрунтування теоретико-методичних і практичних засад удосконалення антимонопольно-конкурентної політики на ринку молока та молокопродуктів в Україні.

Відповідно до поставленої мети визначено та вирішено такі *завдання*:

- визначити сутність поняття «розвиток ринку молока та молокопродуктів» як кінцевої мети антимонопольно-конкурентної політики;
- поглибити науково-методичні підходи до формування й реалізації антимонопольно-конкурентної політики на ринку молока та молокопродуктів;
- узагальнити й доповнити методичні підходи оцінювання ефективності антимонопольно-конкурентної політики та її впливу на функціонування ринку молока та молокопродуктів;
- проаналізувати основні тенденції на ринку молока і молокопродуктів України;
- оцінити рівень монополізації ринку молока та окремих молокопродуктів з урахуванням територіальних особливостей його функціонування;
- обґрунтувати концептуальні засади вдосконалення антимонопольно-конкурентної політики на ринку молока та молокопродуктів в Україні;
- запропонувати напрями розширення інструментарію антимонопольно-конкурентної політики;
- розробити рекомендації з удосконалення моніторингу монополізованості ринку молока та молокопродуктів.

Об'єктом дослідження є процес формування та реалізації антимонопольно-конкурентної політики на ринку молока та молокопродуктів.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і практичних аспектів удосконалення антимонопольно-конкурентної політики на ринку молока та молокопродуктів.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації є системний підхід до вивчення досліджуваних явищ і процесів та діалектичний метод пізнання, які дозволили вивчити процеси, пов'язані з формуванням антимонопольно-конкурентної політики розвитку ринку молока та молокопродуктів. При написанні дисертаційної роботи були використані такі методи досліджень: монографічний метод – при вивченні складових антимонопольно-конкурентної політики ринку молока та молокопродуктів; дедуктивний – при теоретичному осмисленні проблемних аспектів й уточненні окремих понять і термінів; економіко-статистичний – у процесі дослідження

сучасного стану розвитку ринку молока та молокопродуктів; функціонального аналізу – при обґрунтуванні функцій антимонопольно-конкурентної політики та порядку їх взаємоузгодження з функціями загальногалузевого управління; абстрактно-логічний – у процесі формулювання висновків.

Інформаційною базою дослідження стали дані Державної служби статистики України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, інших центральних органів виконавчої влади, наукові публікації, законодавчо-нормативні акти, інформація комп'ютерної мережі „Інтернет”, матеріали наукових установ та результати особистих спостережень автора.

Наукова новизна одержаних результатів У дисертації досліджено процеси формування та реалізації антимонопольно-конкурентної політики на ринку молока та молокопродуктів й отримано ряд наукових результатів, що складають наукову новизну роботи та виносяться на захист, зокрема:

вперше:

- науково-методичний підхід до формування та реалізації антимонопольно-конкурентної політики на ринку молока та молокопродуктів з урахуванням особливостей перебігу господарських процесів та специфіки технологічних й організаційних взаємовідносин між суб'єктами ринку за сегментарним підходом, що дозволяє врегулювати правила поведінки та створити умови здорової конкуренції між суб'єктами ринку у двох системах економічних зв'язків: «виробник молока – молокопереробне підприємство» та «молокопереробне підприємство – кінцевий споживач молока та молокопродуктів»;

удосконалено:

- понятійно-категоріальний апарат досліджень антимонопольно-конкурентної політики шляхом уточнення змісту дефініції «розвиток ринку молока та молокопродуктів» як динамічного процесу якісних змін на означеному ринку щодо оптимізації співвідношення попиту і пропозиції, поліпшення продовольчого забезпечення населення й посилення продовольчої безпеки держави, стабілізації ринкової кон'юнктури, удосконалення інституційних, економічних, організаційних та правових умов функціонування суб'єктів ринку, запобігання виникненню цінових диспаратів та розбалансування обсягів виробництва й споживання молока та молокопродуктів, що дозволяє конкретизувати кінцеву мету й визначити сукупність завдань з реалізації антимонопольно-конкурентної політики;

- методичні підходи до оцінювання ефективності антимонопольно-конкурентної політики, що на відміну від існуючих ґрунтуються на сукупності індикаторів вимірювання ступеня монополізації ринку, рівня конкурентоспроможності суб'єктів господарювання й показників алокативної, господарської та динамічної ефективності та дозволяють визначити міру виконання моніторингової та регулюючої функцій антимонопольно-конкурентної політики;

- концептуальні засади антимонопольно-конкурентної політики на ринку молока та молокопродуктів, що на відміну від існуючих засновані на функціональному вдосконаленні її ключових елементів, п'ятикроковому порядку

реалізації стратегії, гнучкому механізмі вибору інструментів та заходів запровадження, а їх практична реалізація дозволяє подолати інформаційну асиметрію ринкового середовища, задіяти множинні критерії забезпечення ефективності та узгодити цілі й завдання антимонопольно-конкурентного регулювання;

дістали подальшого розвитку:

- вимірювання рівня монополізованості молочного ринку щодо окремих продуктів та з урахуванням його територіальних особливостей, що дозволяє визначити найбільш ефективні інструменти антимонопольного та конкурентного регулювання і встановити оптимальну спрямованість впливу регулюючих заходів;

- сукупність інструментів регулюючого впливу на основі точкових прогнозів щодо перспектив зміни ключових параметрів ринку молока та молокопродуктів шляхом запровадження програмно-цільового підходу до розширення місткості внутрішнього ринку за допомогою системи квотування виробників на конкурсній основі, розроблення заходів з подолання інформаційної асиметрії, регіональної структуризації окремих ринків, підвищення інвестиційної привабливості та інноваційності товаровиробників, що сукупно дозволяє забезпечити значний суспільно-економічний ефект, поліпшити умови формування конкурентного середовища й підвищити конкурентоспроможність учасників ринку молока та молокопродуктів;

- порядок моніторингу діяльності учасників ринку молока та молокопродуктів через ведення реєстру підприємств галузі з домінуючим положенням на ринку, що дозволяє корегувати вхідні бар'єри доступу на ринок, обмежувати контрольовані частки та не допускати надмірної концентрації позицій окремих товаровиробників і операторів ринку.

Практичне значення одержаних результатів. Використання результатів дисертаційного дослідження у практичній діяльності дозволить удосконалити антимонопольно-конкурентну політику на ринках молока та молокопродуктів і в кінцевому підсумку сприятиме розвитку конкурентоспроможного на внутрішньому та зовнішньому ринках українського молоковиробництва.

Пропозиції автора щодо підтримки ємності внутрішнього ринку молока та молочної продукції на програмній основі використані в діяльності: Житомирської обласної державної адміністрації (довідка №2018/2-1 від 13.10.2016 р.). Центр комплексних досліджень з питань антимонопольної політики Антимонопольного комітету України врахував напрацювання автора щодо забезпечення ефективності прийняття управлінських рішень у сфері антимонопольного регулювання та забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання в молокопродуктовому підкомплексі при розробці науково-дослідної роботи (довідка №50-76/17 від 23.05.2017 р.). Пропозиції щодо формування стратегічного підходу та порядку реалізації стратегії розвитку ринку молока та молокопродуктів використані Національним науковим центром «Інститут аграрної економіки» (довідка №07/271 від 15.06.2017 р.). Асоціація виробників молока використала результати дослідження

при створенні наукової та практичної бази для вивчення, адаптації і впровадження світової практики на підприємствах України (довідка №61 від 19.06.2017 р.).

Розробки автора впроваджені у навчальний процес Білоцерківського аграрного університету при викладанні дисциплін «Економіка підприємства» та «Управління витратами» для підготовки студентів з економічних спеціальностей (довідка №7 від 16.06.2016 р.), а також у навчальний процес Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України при викладанні дисциплін «Ціни та ціноутворення», «Державне регулювання економіки» для підготовки студентів з економічних спеціальностей (довідка № 417/20/1-17 від 15.05.2017 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом самостійно виконаного наукового дослідження щодо обґрунтування засад удосконалення антимонопольно-конкурентної політики на ринку молока та молокопродуктів. Наукові положення, висновки та пропозиції, що виносяться на захист, є особистими розробками автора, що повною мірою відображені в одноосібних наукових працях.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційного дослідження доповідались та отримали схвалення на 14 всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях, конгресах, круглих столах: «Організаційно-управлінські та соціально-психологічні аспекти функціонування ринку праці України в умовах інституційних трансформацій» (м. Київ, 19 квітня 2013 р.), «Сільськогосподарське дорадництво : проблеми, стратегія та шляхи розвитку» (м. Київ, 16 жовтня 2013 р.), «Інноваційна стратегія підприємств з метою організації робочих місць на принципі інноваційних технологій» (м. Київ, 25 жовтня 2013 р.), «Людський капітал в умовах трансформації суспільства» (м. Київ, 26-27 березня 2014 р.), «Організаційно-управлінські та соціально-економічні аспекти функціонування сучасного ринку праці в умовах інституційних трансформацій» (м. Київ, 28 березня 2014 р.), «Економічний розвиток: теорія, методологія, управління» (м. Київ, 9-16 листопада 2014 р.), «Регіональні аспекти аграрної економічної політики в дослідженнях І.І. Лукінова (Лукіновські читання)» (м. Київ, 5 грудня 2014 р.), «Організаційно-управлінські та психологічні аспекти сучасного ринку праці України» (м. Київ, 27 березня 2015 р.), «Сучасні проблеми та перспективи міжнародної інтеграції аграрного сектору економіки України» (м. Київ, 14 травня 2015 р.), «Розвиток сучасного ринку праці: виклики та ризики у контексті трансформаційних змін» (м. Київ, 22 жовтня 2015 р.), «Економічний розвиток: теорія, методологія, управління» (м. Київ, 1-9 листопада 2015 р.), «Становлення та розвиток економіки України: від теорії до практики» (м. Умань, 13-14 жовтня 2016 р.), «Організаційно-управлінські та психологічні аспекти сучасного ринку праці України» (м. Київ, 24 листопада 2016 р.), «Структурна перебудова ринку праці: реалії та перспективи» (м. Київ, 20 грудня 2016 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження опубліковані в 23 наукових працях загальним обсягом 6,7 д.а., в тому числі 5 статей

загальним обсягом 2,8 д.а. надруковано в наукових фахових виданнях, із них 3 – у фахових виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз даних, та 14 тез наукових конференцій загальним обсягом 1,8 д.а. і 4 публікації у інших виданнях загальним обсягом 2,1 д.а. Усі публікації здобувача одноосібні.

Структура і обсяг. Дисертація складається з анотацій, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг основного тексту складає 191 сторінку, загальний обсяг – 254 сторінки. Робота включає 44 таблиці (на 19 сторінках), 33 рисунка (на 17 сторінках), 10 додатків на 18 сторінках, анотації на 20 сторінках. Список використаних джерел налічує 209 найменувань та викладений на 25 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «**Теоретико-методичні засади дослідження антимонопольно-конкурентної політики на ринку молока та молокопродуктів**» обґрунтовано теоретичні основи дослідження розвитку ринку молока та молокопродуктів, визначено методичні підходи до формування антимонопольно-конкурентної політики на ньому, узагальнено засади оцінювання впливу антимонопольно-конкурентної політики на ефективність функціонування ринку молока та молокопродуктів.

За результатами аналізу й узагальнення ключових концепцій ринкової конкуренції (теорій конкурентної еволюції, конкурентної раціональності, досконалої і недосконалої конкуренції, монополістичної конкуренції, моделі п'яти конкурентних сил тощо) встановлено, що конкуренція є впливовою рушійною силою розвитку економічних процесів та явищ у ринковій економіці, а її забезпечення вимагає впровадження заходів і механізмів антимонопольно-конкурентної політики, яка являє собою діяльність держави щодо врегулювання правил поведінки господарюючих суб'єктів на ринку та створення умов здорової конкуренції між ними за допомогою сукупності важелів, заходів та інструментів з урахуванням особливостей перебігу господарських процесів і специфіки технологічних та організаційних взаємовідносин між суб'єктами сфер виробництва, переробки й реалізації молока та молокопродуктів. Кінцевою метою антимонопольно-конкурентної політики є забезпечення стійкої траєкторії розвитку ринку.

Доведено, що «розвиток ринку молока і молокопродуктів» потрібно розуміти як динамічний процес якісних змін на цьому ринку, які унаочнюються оптимізацією співвідношення попиту та пропозиції, поліпшенням продовольчого забезпечення населення й посиленням продовольчої безпеки держави, стабілізацією ринкової кон'юнктури, удосконаленням інституційних, економічних, організаційних та правових умов функціонування суб'єктів ринку, запобіганням виникненню цінових диспаратів і розбалансуванню обсягів виробництва й споживання молока та молокопродуктів. Розуміння сутності дефініції розвитку має здійснюватися через призму усвідомлення циклічної генези процесів суспільного відтворення, зміни техніко-технологічного рівня суб'єктів господарювання, трансформації організаційної структури

молокопродуктового підкомплексу, зрушень у рівні платоспроможного попиту населення, практики формування споживчих балансів і сальдо експортно-імпортного балансу молока та молочних продуктів тощо.

Встановлено, що доцільно вирізняти окремі складові антимонопольно-конкурентної політики, адже цілковите ототожнення понять «антимонопольної» та «конкурентної» політик почасти виправдане для багатьох продуктових ринків та, водночас, неприпустиме для сучасного ринку молока й молокопродуктів, де підтримку конкуренції та запобігання монополізації необхідно забезпечувати на принципах сегментарного підходу одночасно у двох системах економічних зв'язків: «виробник молока – молокопереробне підприємство» та «молокопереробне підприємство – кінцевий споживач молока й молокопродуктів». Сегментарний підхід зумовлений відмінностями щодо потреби в утворенні конкурентного середовища у цих системах. Якщо в системі «виробник молока – переробне підприємство» особливого значення набуває антимонопольна політика, покликана захистити інтереси дрібних сільськогосподарських товаровиробників і не допустити диктату цін й умов закупівлі молочної сировини з боку переробних підприємств, то в системі «переробне підприємство – кінцевий споживач» важливою є реалізація засад конкурентної політики та досягнення належного рівня конкуренції між переробниками з метою захисту прав споживачів та поліпшення продовольчого забезпечення населення (рис. 1).

Обґрунтовано, що попри сегментарний підхід антимонопольно-конкурентна політика на ринку молока й молокопродуктів може стати ефективною тільки в разі одночасного введення методів і механізмів як антимонопольного, так і конкурентного регулювання задля отримання синергетичного ефекту на принципах: гнучкого реагування на кон'юнктурні зміни, підвищення суспільної ефективності, забезпечення конкурентоспроможності молока та молочної продукції, підвищення інвестиційної привабливості суб'єктів ринку, стимулювання техніко-технологічного й організаційного оновлення молокопродуктового підкомплексу, узгодження зі стратегічними цілями галузевого розвитку. Антимонопольно-конкурентна політика, з одного боку, є важливою функцією галузевого управління, з другого – системою методів, засобів і важелів коригування розвитку господарських процесів з концентрації й інтеграції виробництва та ринку, з третього – процесом упорядкування галузевої й управлінської організаційної структури виробництва відповідно до визначених суспільних цілей його функціонування.

Визначено, що умовою дієвості антимонопольно-конкурентної політики на ринку молока та молокопродуктів є врахування особливостей попиту і пропозиції, впливу внутрішньої та світової кон'юнктури, норм і стандартів системи управління якістю молочної продукції тощо. Діагностику ефективності антимонопольно-конкурентної політики запропоновано проводити на основі сукупності індикаторів, що дозволяють виміряти рівень конкурентоспроможності суб'єктів господарювання, ступінь монополізованості, а також ефективність функціонування ринку.

Рис. 1. Складові антимонопольно-конкурентної політики на ринку молока та молокопродуктів

Джерело: розроблено автором

Доведено, що узагальнену оцінку антимонопольно-конкурентної політики на ринку молока та молокопродуктів слід здійснювати в міру виконання двох основних її узагальнених функцій: моніторингової й регулюючої. До інструментарію оцінок моніторингової функції включено критерії та показники аналізу стану конкуренції та рівня монополізованості ринку. Водночас оцінку регулюючої функції запропоновано здійснювати комбінованим способом на основі оцінок алокативної, господарської та динамічної ефективності в контексті розгляду міри виконання молокопродуктовим підкомплексом своєї суспільної місії.

У другому розділі «**Оцінка рівня монополізованості та впливу заходів антимонопольно-конкурентної політики на розвиток ринку молока та молокопродуктів в Україні**» проаналізовано особливості розвитку ринку молока та молокопродуктів в Україні, визначено рівень його

монополізованості, досліджено конкурентні механізми регулювання.

Становлення і розвиток антимонопольно-конкурентної політики на ринку молока та молокопродуктів України упродовж останньої чверті століття відбувався у три етапи. На першому етапі в 1992-1995 рр. було демонополізовано ринок і відпрацьовано ключові положення антимонопольного законодавства. На другому етапі (1996-2000 рр.) методи й механізми антимонопольно-конкурентної політики адаптовано до умов структурної трансформації економіки та реформування економічних відносин власності. Упродовж третього етапу (з 2001 р.) здійснено якісний перехід від проведення заходів з демонополізації до підтримування й оптимізації конкурентного середовища та подальшого розвитку практичних засад антимонопольно-конкурентної політики.

Визначено, що упродовж 2000-2015 рр. виробництво молока скоротилося до 83,9 % на тлі зростання імпорту до 156,0 % та скорочення експорту до 42,2 %. Сукупне споживання при цьому скоротилося до 91,9 % й з розрахунку на одну особу склало лише 55 % від рекомендованої норми.

Розвиток молокопродуктового підкомплексу України позначається на функціонуванні ринку молока та молокопродуктів та характеризується: зменшенням частки сільськогосподарських підприємств у сукупному обсязі виробництва молока до 25,1 % при збільшенні частки господарств населення відповідно до 74,9 %; нестійкими тенденціями зростання рівня продуктивності; скороченням витрати кормів на одиницю продукції; поступовим зростанням інноваційності виробничих процесів, у тому числі щодо відновлення стада; посиленням концентрації та спеціалізації переробних підприємств; формуванням регіонального підходу щодо спеціалізації виробництва переробників тощо.

Виявлено значущість впливу державних програм підтримки на розвиток ринку молока, а саме доплат за збільшення поголів'я корів, повернення ПДВ за продане молоко, за реалізоване молоко класу «Екстра» й вищого сорту, екологічно чисте молоко для виробництва продуктів дитячого харчування, на компенсацію вартості доїльних установок, а також пільгового кредитування реалізації проектів будівництва та реконструкції тваринницьких комплексів і ферм.

Встановлено, що рівень концентрації молоковиробництва залишається доволі низьким (3317 сільськогосподарських підприємств й значна кількість особистих селянських господарств), а частка ринку п'яти найбільших виробників у 2015 р. сягнула лише 1,79 %. Однак, попри конкуренцію виробників молока, на сировинному сегменті ринку спостерігається монополізованість переробників з виразною регіональною ознакою, що й обумовлює необхідність запровадження антимонопольного регулювання. Обчислено, що частка п'яти провідних молочних компаній на українському ринку цільномолочної продукції сягає 33,3 % ($CR_5 = 33,3$), а індекс ННІ становить 271 (табл. 1).

За результатами аналізу рівнів концентрації за окремими видами молочної продукції встановлено прояви монополізму на окремих сегментах ринку, зокрема на регіональних (Вінницька, Полтавська, Житомирська й Черкаська області) та загальнонаціональному ринках спредів ($CR_5 = 84\%$), на регіональних (Вінницька, Чернігівська, Харківська й Житомирська) та загальнонаціональному ринках

сухого цільного молока ($CR_5 = 96\%$), на регіональних (Чернігівська, Житомирська, Харківська, Вінницька й Миколаївська) та загальнонаціональному ринках молочних консервів ($CR_5 = 82\%$), що підтверджує необхідність удосконалення антимонопольно-конкурентної політики з метою підвищення ефективності функціонування молокопродуктового ринку України.

Таблиця 1

Оцінка рівня концентрації в галузі виробництва молока у 2015 р.

Показники	Підприємства лідери				
	1	2	3	4	5
Виробництво молока, тис. т	49,5	41,1	38,5	37,0	33,2
Частка ринку, %	0,45	0,37	0,35	0,33	0,30
CR	CR1	CR2	CR3	CR4	CR5
	0,45	0,81	1,16	1,49	1,79
HHI	HHI ₁	HHI ₂	HHI ₃	HHI ₄	HHI ₅
	0,20	0,33	0,45	0,56	0,65

Джерело: розраховано автором

У третьому розділі «**Напрями вдосконалення антимонопольно-конкурентної політики на ринку молока та молокопродуктів в Україні**» обґрунтовано концептуальні засади підвищення ефективності антимонопольно-конкурентної політики, запропоновано підходи щодо вдосконалення її інструментів, визначено суспільно-економічний ефект від реалізації заходів з удосконалення антимонопольно-конкурентної політики на ринку молока та молокопродуктів.

Обґрунтовано, що концептуальні засади формування антимонопольно-конкурентної політики на ринку молока та молокопродуктів повинні ґрунтуватися на п'ятикроковому порядку реалізації стратегії, де першим кроком має стати врахування умов функціонування учасників ринку, передусім виробників молока, за окремими класами (сприятливі, несприятливі, усереднені); другим кроком – попереднє прогнозування параметрів виробництва у кожному з виділених класів формування умов оточуючого середовища; третім – узгодження наповненості та напрямів впливу окремих складових антимонопольного й конкурентного регулювання з метою забезпечення цілей галузевого розвитку в кожному виділеному класі умов господарювання; четвертим – безпосереднє впровадження заходів та інструментів антимонопольно-конкурентної політики відповідно до реалізації розробленого сценарію; п'ятим – моніторинг і коригування окремих заходів й інструментів антимонопольно-конкурентної політики виходячи з фактичного розвитку господарської ситуації та її порівняння з множиною критеріїв очікуваної ефективності. При цьому необхідно забезпечити гнучкий порядок вибору інструментів і заходів регуляторного впливу на розвиток конкуренції та запобігання монополізованості ринку (рис. 2).

Зазначається, що основою налагодження дієвої антимонопольно-конкурентної політики на ринках молока та молокопродуктів має стати функціональне вдосконалення її складових, спрямованих на забезпечення досягнення визначених стратегічних цілей галузевого розвитку за функціями управління.

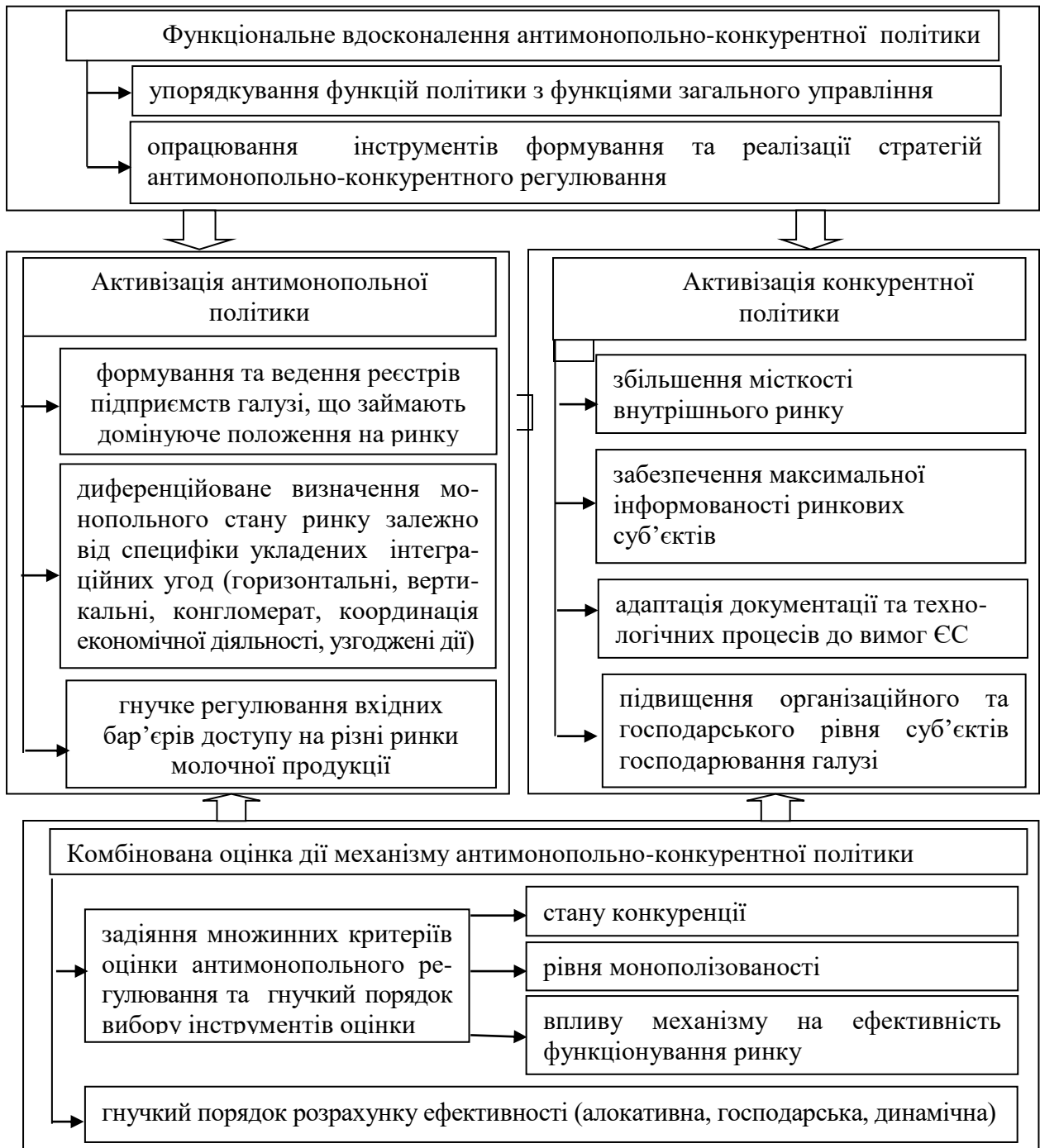

Рис. 2. Концептуальна схема активізації антимонопольно-конкурентної політики розвитку ринку молока та молокопродуктів

Джерело: розроблено автором

Зокрема, при реалізації функції планування має визначатися черговість проведення моніторингу й оцінювання можливості викривлень на ринку молока та молокопродуктів з огляду на виробничі та споживчі дисбаланси, негативні зміни експортно-імпортного сальдо та цінові диспаритети, а також узгоджуватися сукупність заходів антимонопольно-конкурентної політики. При реалізації організаційної функції необхідно запроваджувати організаційні заходи щодо здійснення моніторингу ринку та реалізації інструментів регулюючого впливу на ринкове середовище. Функція аналізу має забезпечити

визначення ефективності впроваджених заходів; регулювання – створити передумови та уможливити внесення коректив до ключових параметрів задіяних заходів впливу; стимулювання – забезпечити умотивованість суб'єктів господарювання – учасників ринку щодо залучення до практики антимонопольно-конкурентного регулювання на ринку молока та молокопродуктів.

Доведено, що передумовою ефективного здійснення заходів і реалізації інструментів антимонопольно-конкурентної політики є об'єктивне визначення меж регіональних складових ринку окремих молочних продуктів на основі базового географічного принципу шляхом узгодження з ємністю суміжних географічних сегментів ринку.

Стратегічними цілями антимонопольно-конкурентної політики на ринку молока та молокопродуктів визначено: створення інструментів запобігання порушенню правил на внутрішньому ринку, адаптацію положень національного законодавства щодо забезпечення нормального функціонування загального ринку, захист інтересів дрібних товаровиробників на сировинному сегменті ринку та інтересів і прав кінцевих споживачів у сегменті готових продуктів, розвиток підприємництва та розширення кола виробників, поліпшення якості молока й молочних продуктів і підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників на внутрішньому та зовнішніх, зокрема і європейських, ринках, унеможливлення продуктових дисбалансів, стабілізацію цінової кон'юнктури та недопущення цінових диспаритетів, поліпшення продовольчої безпеки держави тощо.

Запропоновано підходи до запобігання викривленням ринкової кон'юнктури внаслідок інформаційної асиметрії й нерівномірного розподілу інформації, насамперед щодо цін та обсягів пропозиції на окремих продуктових і регіональних сегментах ринку. З цією метою обґрунтовано доцільність задіяння інструментів максимального забезпечення поінформованості галузевих суб'єктів виробництва та інших учасників ринку. Ключовим суб'єктом з подолання інформаційного викривлення ринку визначено Міністерство аграрної політики та продовольства України. Обґрунтовано підходи до його спільної роботи зі службами дорадництва, університетами, галузевими асоціаціями товаровиробників і споживачів, науковими установами системи НААН, іншими консультативно-інформаційними суб'єктами та громадськими організаціями. Як інструменти реалізації політики поінформованості запропоновано використовувати сайти, системи електронних розсилок, друковані засоби інформації, практику проведення спільних робочих нарад у виробничих умовах тощо.

Доведено, що зміцненню конкуренції сприятиме підвищення інноваційності виробництва й переробки молока та удосконалення техніко-технологічного забезпечення господарюючих суб'єктів. Тому важливою складовою формування конкурентного середовища має стати здійснення заходів, спрямованих на підвищення рівня інвестиційної та інноваційної привабливості товаровиробників молокопродуктового підкомплексу. Останнє пов'язано з оновленням господарської діяльності за рахунок упровадження

інновацій, обґрунтуванням нових організаційних форм взаємовідносин між суб'єктами виробництва в процесі руху молока та молочної продукції, адаптацією документообігу, стандартів і технологічних засад діяльності до вимог ЄС, створенням системи регіональних брендів молочної продукції тощо.

На основі точкових прогнозів ключових параметрів функціонування ринку молока та молокопродуктів до 2025 р. встановлено, що поліпшенню конкурентних засад сприятимуть заходи з підтримки ємності внутрішнього ринку шляхом організаційного розподілу квот на конкурсних засадах через реалізацію програмно-цільового підходу. Обчислено, що вартість базової програми має сягати 878 млн грн, що забезпечить гарантований обсяг споживання молока в кількості 274,5 млн т. Вказано на доцільність поширення низки програм підтримки виробників молока й молочної продукції, у тому числі для пільгового харчування дітей у дошкільних закладах та школах, пацієнтів лікарень тощо. На тлі запровадження всієї сукупності запропонованих інструментів це дозволить забезпечити значний суспільно-економічний ефект від реалізації заходів з удосконалення антимонопольно-конкурентної політики на ринку молока та молокопродуктів.

Обґрунтовано доцільність корегування вхідних бар'єрів доступу на ринок молока та молокопродуктів з метою обмеження контрольованих часток ринку й не допущення надмірної концентрації позицій окремих товаровиробників і операторів ринку. Задля цього запропоновано запровадити спеціальну систему моніторингу Міністерства аграрної політики та продовольства України спільно з Антимонопольним комітетом України через ведення реєстру підприємств галузі з домінуючим положенням на ринку. Доведено, що нині на ринку молока та молокопродуктів доцільно відмовитися від універсальної норми оцінки монополізації в 35 % й перейти до гнучкої системи визначення надмірної концентрації залежно від специфіки укладених інтеграційних угод (горизонтальні або вертикальні, конгломерату, координації економічної діяльності, узгоджених дій): у випадку горизонтальної інтеграції – в розмірі 35 %, індивідуальної концентрації ринку – 20 %, при укладенні вертикальних та інших угод – 15 %. Удосконалення антимонопольно-конкурентної політики на ринку молока та молокопродуктів у кінцевому підсумку сприятиме підвищенню рівня конкурентоспроможності учасників ринку, ефективності їх функціонування, створенню додаткових робочих місць та вирішенню проблем суспільного розвитку.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження запропоновано нове вирішення актуальної науково-практичної задачі щодо вдосконалення науково-методичних положень та розробки практичних рекомендацій з формування й реалізації антимонопольно-конкурентної політики на ринку молока та молокопродуктів, що дозволило зробити такі висновки:

1. Антимонопольно-конкурентна політика покликана забезпечувати

ефективне функціонування та в кінцевому підсумку сприяти стійкому розвитку ринку молока і молочних продуктів як динамічному процесу його якісних змін, що передбачає оптимізацію співвідношення попиту та пропозиції, поліпшення продовольчого забезпечення населення й продовольчої безпеки держави, стабілізацію ринкової кон'юнктури, удосконалення інституційних, економічних, організаційних та правових умов на ринку, запобігання ціновим диспаритетам і продуктовим дисбалансам молока й молокопродуктів та відбувається на тлі циклічності суспільного відтворення, зміни техніко-технологічного рівня господарюючих суб'єктів, трансформації організаційної структури молокопродуктового підкомплексу, зрушень у рівні платоспроможного попиту населення тощо.

2. Формування і реалізацію антимонопольно-конкурентної політики на ринку молока та молокопродуктів необхідно здійснювати за сегментарним підходом, що дозволяє врегулювати правила поведінки й створити умови здорової конкуренції між суб'єктами ринку у двох системах економічних зв'язків: «виробник молока – молокопереробне підприємство» на засадах переважно антимонопольної політики та «молокопереробне підприємство – кінцевий споживач молока й молокопродуктів» на засадах конкурентної політики, що дозволяє врахувати особливості перебігу господарських процесів, специфіку технологічних та організаційних взаємовідносин між суб'єктами ринку.

3. Діагностику ефективності антимонопольно-конкурентної політики необхідно здійснювати на основі сукупності індикаторів рівня конкурентоспроможності суб'єктів господарювання, ступеня монополізації та ефективності функціонування ринку. Узагальнена оцінка має спрямовуватися на визначення міри виконання моніторингової функції антимонопольно-конкурентної політики за критеріями та показниками аналізу стану конкуренції й рівня монополізації ринку, та регулюючої функції – комбінованим способом на основі оцінок алокативної, господарської та динамічної ефективності ринку молока та молокопродуктів.

4. Функціонування ринку молока та молокопродуктів в Україні значною мірою обумовлюється розвитком молокопродуктового підкомплексу і в останні 15 років характеризується скороченням обсягів виробництва молока до 84 % та споживання - до 92 %, зростанням імпорту та скороченням експорту продукції, структурними деформаціями серед виробників сировини, нестійкими тенденціями зростання продуктивності, формуванням регіонального підходу з посиленням концентрації та спеціалізації переробних підприємств тощо.

5. Рівні монополізованості на ринку сировини (CR_5 становить 1,79, а HHI – 0,65) та у виробництві цільномолочної продукції (CR_5 – 33,3, HHI – 271) не значні, проте тут спостерігається монополізм переробників з виразною регіональною ознакою. Водночас, проявляється монополізм на окремих регіональних і національних сегментах ринку молочної продукції, зокрема сухого цільного молока ($CR_5 = 96\%$), молочних консервів ($CR_5 = 82\%$), спредів ($CR_5 = 84\%$), що підтверджує необхідність удосконалення антимонопольно-конкурентної політики.

6. У перспективі розвиток антимонопольно-конкурентної політики на ринку молока та молокопродуктів має засновуватися на удосконаленні концептуальних підходів до її формування й реалізації, функціональному удосконаленні ключових елементів, запровадженні запропонованого п'ятикрокового порядку реалізації стратегії, гнучкому механізмі вибору інструментів і заходів тощо та спрямовуватися на подолання інформаційної асиметрії серед товаровиробників й інших учасників ринку, забезпечення множинності критеріїв ефективності, внутрішню взаємоузгодженість цілей і завдань.

7. Сукупність інструментів антимонопольно-конкурентної політики доцільно доповнити шляхом: запровадження конкурсного розподілу квот на програмній основі загальною вартістю 878 млн грн для гарантованого збільшення місткості внутрішнього ринку молока та молокопродуктів в обсягу щонайменше 274,5 млн т; здійснення заходів, спрямованих на подолання інформаційної асиметрії ринку; забезпечення регіональної структуризації ринку окремих молочних продуктів з узгодженням ємності суміжних географічних сегментів; вжиття заходів щодо поліпшення інвестиційної привабливості, забезпечення інноваційної основи розвитку та підвищення техніко-технологічного, організаційного й господарського рівня суб'єктів господарювання молокопродуктового підкомплексу; адаптації стандартів якості, документації та технологічних процесів до вимог ЄС тощо.

8. Для підтримання конкуренції й недопущення монополізованості ринку молока та молокопродуктів доцільно корегувати вхідні бар'єри доступу на ринок і не допускати надмірну концентрацію позицій окремих товаровиробників і операторів ринку. Задля цього слід запровадити спеціальний моніторинг із веденням реєстру підприємств з домінуючим положенням на ринку та перейти до диференційованого визначення монополізованості залежно від специфіки укладених інтеграційних угод, що підвищить прозорість діяльності учасників ринку молока та молокопродуктів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у наукових фахових виданнях

1. Припуга Н. В. Антимонопольна та конкурентна політика в економіці : значення, еволюція становлення та напрями здійснення / Н. В. Припуга // Економіка та управління АПК. – 2014.– № 1 (111). – С. 124 – 128 (0,4 д. а.).
2. Припуга Н. В. Значення антимонопольно-конкурентної політики в підвищенні дієвості фактору праця в молокопродуктовому підкомплексі / Н. В. Припуга // Ринок праці та зайнятість населення. – 2014.– №4. – С.16-20 (0,5 д. а.).

Статті у наукових фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз:

3. Припуга Н. В. Диференційний підхід з обґрунтування антимонопольно-конкурентного регулювання розвитку молокопродуктового підкомплексу /

Н. В. Припуга // Економічний вісник університету. – 2014. – Вип. 22/2. – С. 135-140 (0,8 д. а.).

4. Припуга Н. В. Методичні підходи до оцінки рівня монополізованості в економіці / Н. В. Припуга // Науковий вісник Мукачівського державного університету (Серія «Економіка»). – 2016. – №1. – С.51-55 (0,6 д. а.).

5. Припуга Н. В. Компоненти механізму регулювання розвитку ринків молока та молочної продукції України / Н.В.Припуга // Економічний вісник університету. – 2017. – Вип. 33/1. – С..162-167 (0,5 д. а.).

Тези доповідей і матеріали науково-практичних конференцій

6. Припуга Н.В. Особливості антимонопольної політики України в умовах трансформаційної економіки / Н.В.Припуга: Зб. наук. пр. за результатами II Всеукр. студ. наук.-практ. конф. «Організаційно-управлінські та соціально-психологічні аспекти функціонування ринку праці України в умовах інституційних трансформацій» (м. Київ, 19 квіт. 2013 р.). – К. : ІПК ДСЗУ, 2013. – С. 247-253 (0,4 д. а.).

7. Припуга Н. В. Вплив системи дорадництва на вирішення завдань конкурентної політики в молокопродуктовому підкомплексі / Н. В. Припуга // Сільськогосподарське дорадництво : проблеми, стратегія та шляхи розвитку: матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 16 жовт. 2013 р.). – К. : ННЦ ІАЕ, 2013. – С. 79–81 (0,1 д. а.).

8. Припуга Н.В. Удосконалення організації робочих місць і впровадження інновацій на підприємствах молокопереробної галузі / Н. В. Припуга // Інноваційна стратегія підприємств з метою організації робочих місць на принципі інноваційних технологій: матеріали кругл. столу, (м. Київ, 25 жовт. 2013 р.). – К.: ІПК ДСЗУ, 2013. – С. 34-36 (0,1 д. а.).

9. Припуга Н.В. Дієвість людського капіталу як фактор конкурентоспроможності суб'єктів господарювання молокопродуктового підкомплексу / Н. В. Припуга // Людський капітал в умовах трансформації суспільства: матеріали Міжнар. наук. конф. викл., асп. і студ. (м.Київ, 26-27 берез. 2014р.). – К.: Акад. праці, соц. відносин Федер. проф. спілок України, 2014. – С. 59 (0,1 д. а.).

10. Припуга Н.В. Організаційні заходи з адаптації до міжнародних стандартів умов здійснення господарської діяльності та якості продукції в молокопродуктовому підкомплексі / Н. В. Припуга // Організаційно-управлінські та соціально-економічні аспекти функціонування сучасного ринку праці в умовах інституційних трансформацій: тези доповідей III Всеукр. наук.-практ. конф. студ. та асп. (м.Київ, 28 берез. 2014 р.). – К. : ІПКДСЗУ, 2014. – С. 121–123 (0,1 д. а.).

11. Припуга Н.В. Основні форми антимонопольно-конкурентної політики держави в молокопродуктовому підкомплексі / Н. В. Припуга // Економічний розвиток: теорія, методологія, управління: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 9-16 лист. 2014 р.). – Будапешт-Валенсія-Київ, 2014. – С. 241-242 (0,1 д. а.).

12. Припуга Н.В. Регіональні особливості підвищення соціально-економічної

ефективності виробництва молока господарствами населення України / Н. В. Припуга // Регіональні аспекти аграрної економічної політики в дослідженнях І. І. Лукінова (Лукіновські читання): зб. наук. пр. за матеріалами теорет. семінару (м. Київ, 5 груд. 2014 р.). – К. : ННЦ „ІАЕ”, 2015. – С.137–141 (0,2 д. а.).

13. Припуга Н. В. Складові підвищення ефективності роботи керівного складу суб'єктів господарювання молокопродуктового підкомплексу / Н. В. Припуга // Організаційно-управлінські та психологічні аспекти сучасного ринку праці України: тези доповідей IV Всеукр. наук.-практ. конф. студ. та асп. (м. Київ, 27 берез. 2015 р.). – К. : ПКДСЗУ, 2015. – С. 124–126 (0,1 д. а.).

14. Припуга Н. В. Антимонопольно-конкурентна політика ЄС : аналіз досвіду для України / Н. В. Припуга // Сучасні проблеми та перспективи міжнародної інтеграції аграрного сектору економіки України: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. та П'ятнадцятих річних зборів Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників (м. Київ, 14 трав. 2015 р.). – К. : ННЦ ІАЕ, 2015. – С. 417-419 (0,1 д. а.).

15. Припуга Н. В. Принципи вдосконалення антимонопольно-конкурентного регулювання в молокопереробній галузі / Н. В. Припуга // Розвиток сучасного ринку праці: виклики та ризики у контексті трансформаційних змін : тези доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених (м. Київ, 22 жовт. 2015 р.). – К. : ПКДСЗУ, 2015. – С. 145-147 (0,1 д. а.).

16. Припуга Н. В. До питання узгодженості стратегічних засад розвитку молокопродуктового підкомплексу та його антимонопольно-конкурентного регулювання / Н. В. Припуга // Економічний розвиток: теорія, методологія, управління: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 1-9 лист. 2015 р.). – Будапешт-Прага-Київ, 2015. – С. 306-308 (0,1 д. а.).

17. Припуга Н. В. Складові активізації механізму антимонопольно-конкурентної політики в молокопродуктовому виробництві України / Н.В. Припуга // Становлення та розвиток економіки України: від теорії до практики : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 25-річчю незалежності України (м. Умань, 13-14 жовт. 2016 р.). – Умань: Видавець «Сочінський М.М.», 2016. – С. 140-142 (0,1 д. а.).

18. Припуга Н.В. Алгоритм з узгодження антимонопольно-конкурентної політики як складової стратегічного розвитку молокопродуктового виробництва України / Н.В.Припуга // Організаційно-управлінські та психологічні аспекти сучасного ринку праці України : тези доповідей V Всеукр. наук.-практ. конф. студентів та спірантів (м. Київ, 24 лист. 2016 р.). – К. : ПКДСЗУ, 2016. – С. 189-191(0,1 д. а.).

19. Припуга Н. В. Особливості ринку праці в аграрному секторі економіки у контексті світових господарських тенденцій / Н. В. Припуга // Структурна перебудова ринку праці: реалії та перспективи : матеріали засідання круглого столу (м. Київ, 20 груд. 2016 р.). – К. : ПКДСЗУ, 2016. – С. 51-56 (0,1 д. а.).

Статті в інших виданнях:

20. Припуга Н. В. Аналіз сучасних тенденцій та закономірностей розвитку галузі молочного скотарства України / Н. В. Припуга // Економічний вісник університету. – 2015. – Вип. 26/2. – С.186-192 (0,9 д. а.).

21. Припуга Н. В. Особливості моніторингу конкурентного середовища в молокопродуктовому підкомплексі України / Н.В.Припуга // Економічний аналіз. – 2015. – Т.19. (№ 3). – С.80-85 (0,6 д. а.).

22. Припуга Н. В. Механизмы конкурентного развития молокопродуктового подкомплекса в условиях усиления процессов глобализации / Н. В. Припуга // Socio-economic aspects of economics and management. Vol. 1. – Taunton, MA, United States of America, 2015. – P.107-110 (0,3 д. а.).

23. Припуга Н. В. Функціональне вдосконалення дії механізму антимонопольно-конкурентного регулювання розвитку молокопродуктового підкомплексу України / Н. В. Припуга// Promising problems of economics and management : Collection of scientific articles. – Publishing house “BREEZE”, Montreal, Canada, 2015. – P. 159-162 (0,3 д. а.).

АНОТАЦІЯ

Припуга Н. В. Антимонопольно-конкурентна політика на ринку молока та молокопродуктів в Україні.– Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України, Київ, 2017.

У дисертації здійснено наукове обґрунтування теоретико-методичних і практичних засад удосконалення антимонопольно-конкурентної політики на ринку молока та молокопродуктів в Україні.

Досліджено теоретико-методичні підходи щодо формування й реалізації антимонопольно-конкурентної політики, узагальнено методичні засади оцінювання її впливу на ефективність функціонування ринку молока та молокопродуктів. Проаналізовано особливості розвитку ринку молока та молокопродуктів в Україні, визначено рівень його монополізованості, досліджено конкурентні механізми регулювання й оцінено вплив заходів антимонопольно-конкурентної політики. Обґрунтовано концептуальні засади підвищення ефективності антимонопольно-конкурентної політики, запропоновано підходи щодо вдосконалення її інструментів, визначено суспільно-економічний ефект від реалізації заходів з удосконалення антимонопольно-конкурентної політики на ринку молока та молокопродуктів в Україні.

Ключові слова: антимонопольно-конкурентна політика, ринок молока, ринок молокопродуктів, конкурентоспроможність, конкурентні засади функціонування ринку.

АННОТАЦІЯ

Припуга Н. В. Антимонопольно-конкурентная политика на рынке молока и молочной продукции в Украине. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук

по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Институт подготовки кадров государственной службы занятости Украины, Киев, 2017.

В диссертации осуществлено научное обоснование теоретико-методических и практических основ усовершенствования антимонопольно-конкурентной политики на рынке молока и молокопродуктов в Украине.

Усовершенствован понятийно-категориальный аппарат исследований антимонопольно-конкурентной политики путем уточнения содержания дефиниции «развитие рынка молока и молокопродуктов» как динамического процесса качественных изменений на данном рынке с оптимизацией соотношения спроса и предложения, улучшением продовольственного обеспечения населения и усилением продовольственной безопасности государства, стабилизацией рыночной конъюнктуры, усовершенствованием институциональных, экономических, организационных и правовых условий функционирования субъектов рынка, предотвращением возникновения ценовых диспаритетов и разбалансировки объемов производства и потребления молока и молочных продуктов, что позволяет конкретизировать конечную цель и определить совокупность задач по реализации антимонопольно-конкурентной политики.

Предложен научно-методический подход к формированию и реализации антимонопольно-конкурентной политики на рынке молока и молокопродуктов с учетом особенностей происходящих хозяйственных процессов и специфики технологических и организационных взаимоотношений между субъектами рынка по сегментарным подходам. Это позволяет урегулировать правила поведения и создать условия здоровой конкуренции между субъектами рынка в двух системах экономических связей: «производитель молока - молокоперерабатывающее предприятие» и «молокоперерабатывающее предприятие - конечный потребитель молока и молокопродуктов».

Усовершенствованы методические подходы к оценке эффективности антимонопольно-конкурентной политики, основанные на совокупности индикаторов измерения степени монополизации рынка, уровня конкурентоспособности субъектов хозяйствования и показателей алокативной, хозяйственной и динамической эффективности, что позволяет определить степень выполнения мониторинговой и регулирующей функций антимонопольно- конкурентной политики.

Измерен уровень монополизации рынка в разрезе отдельных продуктов и с учетом его территориальных особенностей, что позволило определить наиболее эффективные инструменты антимонопольного и конкурентного регулирования и установить оптимальную направленность воздействия регулирующих мер.

Обоснованы концептуальные основы антимонопольно-конкурентной политики на рынке молока и молокопродуктов, которые в отличие от существующих основаны на функциональном усовершенствовании ее ключевых элементов, пятишаговом порядке реализации стратегии, гибком механизме выбора инструментов и мер регулирования, что позволяет

преодолеть информационную асимметрию рыночной среды, задействовать множественные критерии обеспечения эффективности и согласовать цели и задачи антимонопольно-конкурентного регулирования.

Дополнена совокупность инструментов регулирующего воздействия на основе точечных прогнозов относительно перспектив изменения ключевых параметров рынка молока и молокопродуктов путем внедрения программно-целевого подхода к расширению емкости внутреннего рынка с помощью системы квотирования производителей на конкурсной основе, разработки мер по преодолению информационной асимметрии, региональной структуризации отдельных рынков, повышения инвестиционной привлекательности и инновационности товаропроизводителей.

Предложен порядок мониторинга деятельности участников рынка молока и молокопродуктов путем ведения регистра предприятий отрасли с доминирующим положением на рынке, что позволяет корректировать входные барьеры доступа на рынок, ограничивать контролируемые доли и не допускать чрезмерную концентрацию позиций отдельных товаропроизводителей и операторов рынка.

Ключевые слова: антимонопольно-конкурентная политика, рынок молока, рынок молокопродуктов, конкурентоспособность, конкурентные основы функционирования рынка.

ANNOTATION

Priputa N. V. Antitrust and Competition Policy on the Market of Milk and Dairy Products in Ukraine. - Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Economics, specialty 08.00.03 - Economics and Management of National Economy. - Institute of Training of the State Employment Service of Ukraine, Kyiv, 2017.

In the dissertation the scientific substantiation of theoretical, methodological and practical principles of improvement of antitrust and competition policy on the market of milk and dairy products in Ukraine was made.

The theoretical and methodological approaches to the formation and implementation of antitrust and competition policy are investigated, methodical principles of evaluation of its influence on the efficiency of the functioning of the milk and milk products market are generalized. The peculiarities of the development of the milk and milk products market in Ukraine have been analyzed, the level of its monopolization has been determined, competitive mechanisms of regulation have been investigated and the influence of antimonopoly and competition policy measures has been evaluated. The conceptual principles of increasing the effectiveness of antitrust and competition policy are substantiated, approaches are proposed for the improvement of its instruments, it has been determined the socio-economic effect from the implementation of measures aimed at improving antitrust and competition policy on the milk and milk products market in Ukraine.

Key words: antitrust-competitive policy, milk market, dairy market, competitiveness, competitive principles of market functioning.